

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 09.12.20

Litteraturhus

En institusjon/bygning der det jevnlig foregår offentlige aktiviteter rundt litteratur, f.eks. forfatteropplesninger og litterære foredrag, samtaler og debatter. Noen folkebibliotek fungerer som litteraturhus. Hovedhensikten er å være et sted for litteratur- og kulturformidling og for offentlig debatt.

Litteraturhusene vil bringe litteraturens “erfarings- og erkjennelsespotensial inn i den offentlige diskurs” (Schütz 2010 s. 229).

I 1986 ble det etablert et litteraturhus i Berlin og i 1989 et i Hamburg. Deretter fulgte en rekke etableringer av slike hus i tyske byer, bl.a. i München, Frankfurt am Main, Köln, Stuttgart og Leipzig (Neuhaus 2009 s. 275).

I 2009 gjennomførte litteraturhusene i Berlin, Frankfurt, Graz, Hamburg, Köln, Leipzig, München, Rostock, Salzburg, Stuttgart og Zürich et felles prosjekt for å synliggjøre poesi. Store plakater med oversatt moderne, kinesisk lyrikk ble hengt opp i byene, og arrangementer med kinesisk lyrikk ble gjennomført på litteraturhusene (<http://www.literaturhaus.net/projekte/projekt.htm>, lesedato 04.05.15). En rekke litteraturhus i Tyskland, Østerrike og Sveits har samarbeidet om en årlig plakat-aksjon kalt “Litteraturhus bringer poesi til byen”, der samtidslyrikk presenteres på over 10.000 plakater (Schütz 2010 s. 230).

I litteraturhuset i Hamburg var det i 2008 ca. 110 arrangementer (Neuhaus 2009 s. 277). Noen tyske litteraturhus har organisert skriveverksteder for alle interesserte (Neuhaus 2009 s. 276). Det er dessuten ikke uvanlig at husene tilbyr steder å skrive for forfattere. Blant aktivitetene ved litteraturhuset i Berlin i 2015 var bokpresentasjoner, foredrag, opplesningsmaraton, krimteater, filmvisninger, utstillinger og litterær vandring til steder i Berlin tilknyttet kjente forfattere (<http://www.literaturhaus-berlin.de/>; lesedato 12.11.15) Andre aktiviteter som har foregått i litteraturhus, er bl.a. festivaler, lesesirkler, skriveverksted, teaterworkshop, utdeling av priser og stipender, videreutdanningskurs for litteraturlærere, bokbasar, bokmesse, poesislam og konsert.

Fra og med 2002 ble Litteraturhus-prisen delt ut i Tyskland til forfattere som på spesielle måter hadde formidlet litteratur gjennom opplesninger (Schütz 2010 s. 230).

“Debutanter får ikke nok oppmerksomhet, hevdes det. De blir sjelden anmeldt, og få av dem gjør utslag på bokhandlenes salgsstatistikker. [...] Men i en mønstring på hovedstadens litteraturhus får leserne møte en rekke av årets debutanter, som sågar blir presentert av mer navngjette forfatterkolleger. Så får man selv anledning til å finne talentene blant høstens nykommere.” (*Morgenbladet* 27. november–3. desember 2015 s. 50)

Litteraturhuset i Oslo ble Norges første og åpnet i 2007. Huset hadde da seks scener og er rekke andre rom til formidling, samtale og debatt, samt en egen avdeling for barn og unge. Døra inn til barnerommet Sjeherasad er lagd i barnestørrelse, og rommet har puter og en stor bokhylle som innbyr til å bla i bøkene og lese. “Norges første Litteraturhus åpnet i 2007, og har siden inspirert lignende hus i flere norske byer. [...] Huset har syv ansatte i tillegg til lederen.” (*Morgenbladet* 30. april–7. mai 2015 s. 41)

“Litteraturhuset på Agder: Grimstad bibliotek og Grimstad – dikternes by. Felles satsing på litteraturformidling. Mål for litteraturhuset: Å kombinere dikterbysatsingen og et moderne bibliotek i ett bygg til et senter for landsdelens litteraturformidling. Bakgrunn: Grimstad kommune ønsker å være landsdelens litteraturformidlingsby. Det er en av hovedsatsingene innen kultur i Grimstad. To nasjonalt og internasjonalt store diktere har deler av sin bakgrunn i Grimstad. Derfor har kommunen satset mye på formidling av Ibsen og Hamsun. Samtidig er dette utvidet til å gjelde formidling av litteratur og styrking av leseferdighet og litteraturinteresse. For å realisere tankene er det nødvendig med en sentral arena for formidlingen. Samtidig trenger byen et nytt moderne bibliotek, og gevinstene av å tenke dette i samme bygg vil være betydelige. [...]

Nytt bibliotek – hva gjør det til et litteraturhus: Lokaler til kulturarrangementer, kurs og konferanser

- Bygget for utvidet grad av formidling
- Møteplassfunksjoner og kafé
- Store auditorium- og utstillingsareal
- Fleksibelt utstillingsareal
- Vestibyleareal utformet som et amfi
- Utendørs formidling: Et amfi og to scener
- Muligheter for intimarrangementer
- 4-5 kontorer til Dikternes by/Grimstad bys museer
- Ibsen/Hamsun-“rom” med digital formidling
- Ibsen/Hamsun-studierom med lytte- og filmmuligheter
- Store, spesialdesignede utstillingsvegger

Innholdet / hva skal vi gjøre:

- Fokus på formidling
- Volumet på formidlingen
- Møteplass med innhold

- Den skapende prosessen i litteraturen
- Samarbeide med andre institusjoner
- Litterære utstillinger
- Årlige litteraturfestivaler
- All litteraturformidling samles i ett hus
- Økt bruk av huset
- Bibliotekets ordinære tilbud utvides i forhold til funksjon, volum og geografisk område
- Møteplassfunksjonen utvides
- Administrasjonen til biblioteket og dikterbysatsingen samles
- Mye kompetanse samles
- Arrangementer og samling av litteratur er i samme hus”

(<http://grimstadbibliotek.no/Bygget/Grimstad%20bibliotek%20og%20Grimstad5.pdf>; lesedato 30.06.15)

“Av og til er et bibliotek ikke bare et bibliotek. Bibliotekene i Tønsberg/Nøtterøy, Horten, Sandefjord og Larvik er samlet i prosjektet “Litteraturhus Vestfold.” I høst vil disse bibliotekene til sammen kunne by på mer enn 60 ulike arrangementer i sine lokaler, i tillegg til den tradisjonelle bibliotekvirksomheten. I samarbeid med Vestfold fylkesbibliotek har de fire bibliotekene, under felles profil, styrket arbeidet med å være lokale arenaer for debatt, kunnskapsformidling og litterære opplevelser, hver med sitt lokale særpreg. [...] Folkebibliotekene skal ikke bare være sted som formidler litteratur og kunnskap. De skal nå også være en arena for offentlig debatt og samtale. Og i et samfunn som ellers virker å bli stadig fattigere på nettopp denne typen møteplasser, blir bibliotekenes rolle her ekstra viktig [...]

Fra programmet:

- 14/9: Dypdykk i musikkhistorien – jazzrock.
 - 16/9: Forfattermøte med Linnéa Myhre.
 - 24/9: Forfattermøte med Ketil Bjørnstad.
 - 13/10: Agnar Mykle 100 år: Foredrag ved Anne Helgesen.
 - 19/10: Dypdykk i musikkhistorien: Jaga Jazzist.
 - 20/10: Foredrag: Hvordan elske en far og overleve, ved Vetle Lid Larsen.
 - 10/11: Konsert og foredrag: “Jazz på film”.
 - 16/11: Dypdykk i musikkhistorien: Shoegaze.”
- (*Tønsberg blad* 4. september 2015 s. 22)

“LiteraturHaus er Danmarks eneste litteraturhus. I en nedlagt kirke på Nørrebro i København finder du litteraturens tiltrængte hjemsted – et samlingspunkt for forfattere, kritikere, litterater, studerende og i det hele taget alle, der holder af at beskæftige sig med litteratur. Kom tæt på litteraturen og oplev også musik, film og kunst etc. i litteraturens eget hus. LiteraturHaus byder velkommen til en lang række arrangementer, festivaler, debat- og læseklubber, koncerter, litteraturcaféer, litterære selskaber, foredrag og filmaftener.” (<http://www.literaturhaus.dk/>; lesedato 16.11.15)

“Man har snakket om et generasjonsskifte blant våre forfattere. Før var det livets utkantfolk som skrev, nå er det kjernesunne proffer som tar seg av dette ... faget. [...] De [= forfatterne] som var hjemløse, har nå fått et hus. Det som før måtte tenkes og forestilles kan så sanses og leves: med progressive ordvekslinger, vin og venner.” (Christian Lysvåg i *Morgenbladet* 4.–10. september 2009 s. 17) “Fra en forfatters synspunkt er det nødvendig med et godt opplesningssted i Bergen, først og fremst en god scene og et godt rom for opplesninger og performance, altså et rom som er spesielt egnet for fremførelse av litteratur, på samme måte som en konsertscene må være egnet til å fremføre musikk. Et godt opplesningssted skal være ideelt for forfattere og publikum; et slikt sted mangler vi i Bergen, også i Oslo, hvor Litteraturhusets mange rom er lite egnet for opplesninger. Hva skal vi med et litteraturhus som ikke egner seg til litteratur, som er tilpasset debatter og konserter, kafédrift og seminarer? [...] Et godt litteraturhus bør legge forholdene til rette for litteratur, og da ser jeg for meg: et godt opplesningssted, en god spesialbokhandel, kontorer for Forfattersentrum, lokaler for Skrivekunstakademiet i Hordaland, rimelige leieforhold for tidsskriftene og småforlagene som finnes her, en noenlunde rimelig kafé, eller restaurant hvor de som arbeider i huset har råd til å spise lunsj og middag, hvor til og med forfatterne har råd til å spise og drikke, og dermed har også studentene råd til å komme hit. Slik er det verken i Oslo eller Berlin.” (Tomas Espedal i 2011; her sitert fra <http://www.bt.no/lokalkal/arnaogosteroy/kommentar/Litteraturhus-for-litteraturen-1757188.html>; lesedato 06.11.15)

“Forfatter og Bragepris-vinner Tomas Espedal har ikke noe uoppgjort med gamle kulturkjerringer som dilter rundt bordene på Litteraturhuset i Wergelandsveien. Misforståelsen oppsto da Espedal, i en artikkel i Bergens Tidende, advarte Bergen mot å skaffe seg et litteraturhus av samme type som Litteraturhuset i Oslo, et sted der “bokhandelen er for dårlig, restauranten for dyr, klientellet for ensartet og kjedelig; her kommer de med penger, de som vil munge seg med kunstnere, kulturmenneskene”.” (*A-magasinet* 23. desember 2011 s. 24)

Tomas Espedal “omtalte i sitt innlegg i Bergens Tidende [i 2011] Litteraturhuset i Oslo som et sted der folk kommer nærmest for å heve egen status ved å være i nærheten av forfatterne: “... klientellet er for ensartet og kjedelig; her kommer de med penger, de som vil munge seg med kunstnerne...”. Folk som altså vil kjøpe kulturell kapital ved å kjøpe dyr mat og vin på et hus der de kan møte noen forfattere. Hvor interesserte må de være i litteraturen for at Espedal skal kunne føle seg komfortabel med dem? Mye tyder på at det er en hel del. Espedal er nemlig en forfatter som egentlig ikke trives med å selge mange bøker.” (Hilde Kari Skaftnesmo i <https://teora.hit.no/bitstream/handle/2282/2321/LitteraturhusdebattMasteroppgaveHildeKari.pdf>; lesedato 10.06.15)

“De siste ukene er nye litteraturhus etablert i Fredrikstad og Bergen. Stadig flere norske byer og tettsteder planlegger å bruke nye eller eksisterende bygg til å

kopiere suksessen i Oslo. Men hva skal lokalene huse? Enkelte forfattere, som Tomas Espedal, synes Litteraturhuset i Oslo er for kommersielt og ovenfrastyrt, med høy underholdningsfaktor og stive priser i kafeen. Espedal har [...] noen gode poenger. De har å gjøre med hvilke betingelser som ligger til grunn for å skape kunst – og gode samtaler om litteratur. [...] Utfordringen er å [...] formatere litteraturhusene slik at ikke bare inkluderende kos, men også irriterende ubehag slippes løs.” (Tom Egil Hverven i *Klassekampens* bokmagasin 23. februar 2013 s. 2)

“Tidligere var forlagene svært viktige portvoktere mellom god og dårlig litteratur. De er fortsatt viktige, men blir nå stadig kritisert for å gi ut for mange bøker, og dermed kanskje vanne ut sine posisjoner som sentrale institusjoner med definisjonsmakt i litteraturfeltet. Inn i dette feltet har altså Litteraturhusene kommet og komplisert bildet enda mer. Gjennom en streng programmering, med mange smale møter og få eller ingen møter relatert til populær skjønnlitteratur vil de over tid kunne bygge opp en høy kredibilitet som så kan brukes til å fremheve og konsekre forfattere. Litteraturhuset i Oslo har imidlertid ikke lagt seg helt på denne linjen, med en stor spredning i arrangementene sine, samt svært åpne dører for andre arrangører, og har dermed skapt tvil om egen posisjon i feltet. Kan en poet ha en troverdig opplesning i det samme lokalet som det dagen før var debatt om et fotball-relatert tema? Eller er det kanskje vel så problematisk å kombinere forfattere som Jo Nesbø og Anne B. Ragde med forfattere som Dag Solstad og Tomas Espedal på samme arrangement?” (Hilde Kari Skaftnesmo i <https://teora.hit.no/bitstream/handle/2282/2321/LitteraturhusdebattMasteroppgaveHildeKari.pdf>; lesedato 10.06.15)

“Litteraturhusene er institusjoner for skjønnlitteratur og er langt på vei avhengig av å anerkjennes som legitime institusjoner for litteratur, av de riktige aktørene på litteraturfeltet. Litteraturhusene, med Oslo i spissen, har imidlertid ikke begrenset seg til det skjønnlitterære feltet i sin programmering. Og innenfor politikk, media og academia er det helt andre kamper som utspiller seg, med andre mål og annen type legitimitet. Dermed er litteraturhusene også mer eller mindre avhengige av å anerkjennes av legitime aktører på andre sosiale felt enn det skjønnlitterære.” (Hilde Kari Skaftnesmo i <https://teora.hit.no/bitstream/handle/2282/2321/LitteraturhusdebattMasteroppgaveHildeKari.pdf>; lesedato 10.06.15)

“Oslo-suksessen sprer seg over det ganske land: Siden 2007 har ti norske byer fått litteraturhus. [...] Litteraturhus Fredrikstad, som åpner 25. januar [2013] og så vidt rekker å komme i gang før Litteraturhus Bergen inviterer til storslagen åpning med Siri Hustvedt og Paul Auster bare en uke seinere. [...] Både Moss, Lillehammer, Skien og Odda har fått litteraturhus i ulike former. Mens Moss og Odda har egne, fysiske hus, låner Litteraturhus Lillehammer lokalene til byens bibliotek. Planer om Litteraturhus er i ferd med å bli konkretisert også i Tromsø, Stavanger og Trondheim. Tromsøs hus åpner sannsynligvis neste høst, mens prosjektene ikke er kommet fullt så langt i Trondheim og i Stavanger. [...] Det ser ut som om

litteraturhusene dekker et behov man ikke la merke til før. Det handler blant annet om å skape gode møteplasser, noe bibliotekene også er, men uten de kommersielle komponentene som kafeer og bokhandler.” (<http://klassekampen.no/60848/article/item/null/alle-vil-ha-litteraturhus>; lesedato 13.02.15)

“[J]eg synes det er en dårlig idé å splitte bibliotek og litteraturhus, det er heller ingen god idé å bruke kommunale penger på både bibliotek og litteraturhus. Når litteraturhusbølgen ikke har vært særlig tung i Danmark, tror jeg det er fordi bibliotekene har vært sterke. I København fungerer både Hovedbiblioteket og Den Sorte Diamant [Danmarks nasjonalbibliotek] som litteraturhus. I Tyskland, hvor det hele startet, har de offentlige bibliotekene hatt lave bevilgninger og dermed stått svakt. Det gjorde det mulig å etablere så mange litteraturhus. Det ene litteraturhuset vi har i Danmark, i København, er ikke noe litteraturhus i tysk eller norsk forstand. Det er mer en slags forfatterens hus. [...] Har dere fått litteraturhusene i Norge fordi bibliotekene har sovet i timen?” (Jens Thorhauge i *Bok og Bibliotek* nr. 3 i 2015 s. 61)

“Jeg tror ikke man bør se det som et enten-eller-spørsmål. Noen steder vil det være plass til både bibliotek og litteraturhus, andre steder vil biblioteket kunne romme en del av de aktivitetene som hører hjemme i litteraturhusene, sier Erik Rudeng. Han foretrekker å se på Litteraturhuset i Oslo som en slags forsøksstasjon. - Da vi etablerte litteraturhuset i Oslo, var det på mange måter et eksperiment, hvor vi gikk langt ut over den tyske tradisjonen, som først og fremst er knyttet til opplesing av skjønnlitteratur, det man kaller “Lesungen”. Vi ville prøve ut litteraturhuset som sosialt møtested, debattarena og formidlingsarena, vi utvidet det tyske konseptet ved å åpne for sakprosa, og vi ønsket å utvikle et nært forhold til media og andre aktører i samfunnet. De resultatene vi kan vise til og som vi er meget stolte av, kan så bibliotekene la seg inspirere av, sier Rudeng og legger til at han tror ikke bibliotekene nødvendigvis trenger å kalle seg litteraturhus. - Det viktigste er hva man fyller biblioteket med, hvilke tilbud og aktiviteter man har, i stedet for å bli en b-utgave av noe som har et annet formål enn det biblioteket har. [...] - Hva er suksesskriteriene for et godt litteraturhus? - Bygningen må være egnet. Den må kunne holdes åpen utover kvelden og gjerne hver dag hele uka, den må kunne romme plass til både sosiale og faglige aktiviteter. Dette stiller krav til både sikkerhet og utvidet bemanning i forhold til i et alminnelig bibliotek. Lokalene må også innby til intimitet, sier Rudeng og trekker en parallell til de offentlige bibliotekene som arkitektonisk ofte har en slags “høytid” eller noe “offisiøst” over seg. - Et annet og omstridt punkt er skjenkebevilling.” (<http://www.bokogbibliotek.no/litteraere-forsoksstasjoner>; lesedato 01.10.15)

“En annen viktig forutsetning er knyttet til kompetanse og stab, mener Rudeng. - Som leder for et litteraturhus er man i en svært utadventd posisjon, man trenger en bred kontaktflate lokalt og gjerne nasjonalt. Man må også ha et kritisk og våkent blikk på hva som skjer i samfunnet og være agerende i et ønske om å sette dagsordenen. Mange i biblioteksektoren vil ikke egne seg til dette, og det er ikke

rart, siden man ikke forberedes på et slikt arbeid i bibliotekarutdanningen, sier Rudeng. Han peker også på ulike ansettelsesforhold. - Et bibliotek er underlagt de offentlige arbeidsmarkedsreguleringene. Et litteraturhus står på egne bein og trenger ikke å ansette folk i faste stillinger, iblant kan det være snakk om å leie inn personer for kortere oppdrag og prosjekter. Noe av det aller viktigste for Rudeng, er politisk selvstendighet. - Her føler jeg at Litteraturhuset i Oslo har gått opp en sti til etterfølgelse. De fikk ikke noe mandat fra oss [stiftelsen Fritt Ord], men full frihet til å skape de aktivitetene de ønsket. Vi har aldri kommentert det som iblant har kommet av kritikk av aktiviteter i Litteraturhuset. Det ville også vært helt fremmed for oss å trekke tilbake bevilling eller gå detaljert inn i programmet til Litteraturhuset. Med bibliotek kan det stille seg annerledes, mener han. - Kommunene er vant til å kunne gå nokså detaljert inn i sine institusjoner med kritikk av hva de gjør og hvordan de prioriterer sine ressurser. Det vil også kunne skje med et bibliotek som vil være litteraturhus og dermed gjøre det vanskelig å fremme aktiviteter som kan føles vanskelige eller kontroversielle for kommunepolitikerne. - Jeg håper de første litteraturhusene i Norge nå skaper eksempler på hvordan man kan praktisere en slags redaktørplakat, som altså overlater alt ansvar for innholdet til lederen.” ([http:// www.bokogbibliotek.no/litteraere-forsoksstasjoner](http://www.bokogbibliotek.no/litteraere-forsoksstasjoner); lesedato 01.10.15)

Kombinasjonen av to institusjoner og av “begrepene *litteraturhus* og *bibliotek* [...] har dannet et nytt begrep: *litteraturhusbibliotek*. [...] Samtidig finnes det et generelt behov for å vitalisere formidlingsarbeidet og biblioteket som rom for meningsutveksling og medborgerskap, og et behov for å profesjonalisere arrangørrollen. [...] Litteraturhusbibliotekene skal være naturlige arenaer for samfunnsdebattene [...] Når debatten og litteraturen lever sammen, lever også litteraturhusbiblioteket.” (*Bibliotekforum* nr. 1 i 2014 s. 32-33)

The Calderstones Mansion i Liverpool fungerer som et litteraturhus som vektlegger “shared reading”: “Calderstones Mansion House is The Reader Organisation’s international flagship project, and we plan to transform it into a world-renowned centre for reading. [...] Our primary way of doing this is through our innovative shared reading model, bringing people together in weekly groups to listen to poems and stories read aloud. Thoughts and experiences are shared; personal and social connections are made. There is no pressure for anyone to read or even speak because simply listening to the literature and the other group members can be a powerful stimulant. The group leader seeks to create an atmosphere of lively collaboration, which is best felt in the literature itself [...] The central power of the shared reading model means that we can help individuals to make changes to how they feel about themselves and how they relate to other people.” (<http://www.thereader.org.uk/>; lesedato 05.11.15) “Join Mindfulness teacher Pip Bellis from Pool of Life for this eight week course at the Mansion. This course will show practical ways of using mindfulness on a daily basis to enhance health and wellbeing, including mindfulness of breathing, mindful movement and group discussion to find your own personal place of balance. [...] Join Liverpool’s independent art school, offering taught art courses in a supportive environment. All

interest welcome, whether you're a beginner and keen to learn more or want to rediscover your artistic skills. [...] As part of the Connect at Calderstones project with the Heritage Lottery Fund and National Museums Liverpool there will be a fine selection of Heritage activities and events at Calderstones Park in the coming months, with a selection of interesting literature for all to enjoy at each. [...] Our monthly Reading Retreats offer a unique chance to delve into pieces of classic literature surrounded by great company for a whole day of reading.” (<http://www.thereader.org.uk/calderstones/whats-on-at-calderstones.aspx>; lesedato 11.11.15)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>